43.

Ratkovićeve večeri poezije

Ilija Branko Burić

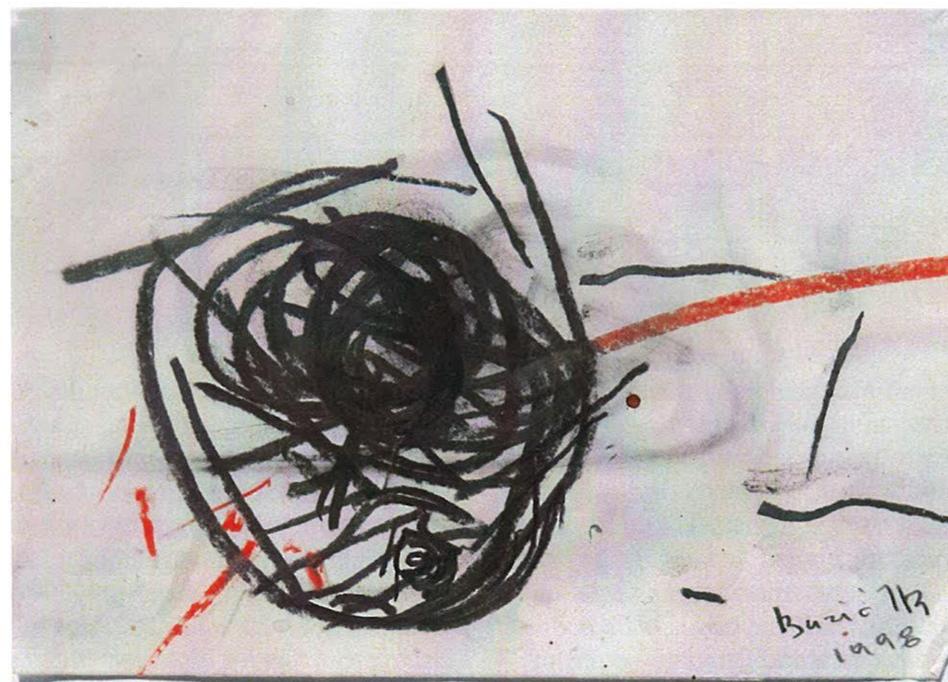
Galerija Centra za kulturu Bijelo Polje

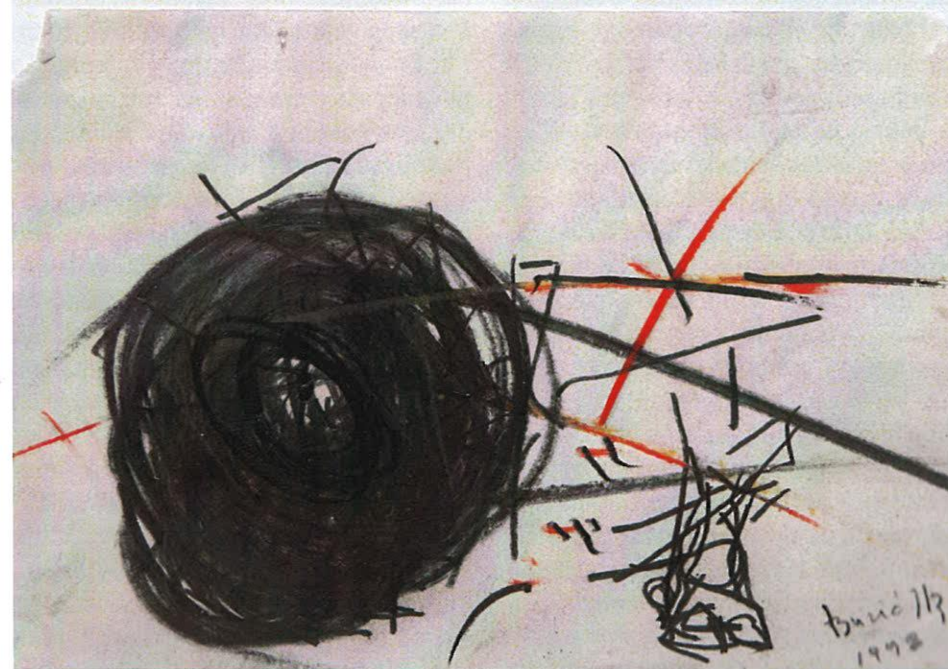
Avgust 2013

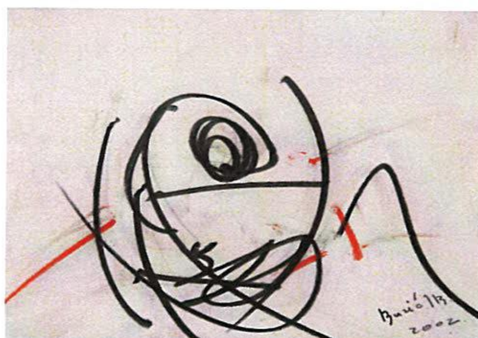
Prijatelju Latahu

Napismeno su mu izvjesni malodušnici opanjkavali liniju da se prostituiše sa drugim linijama kako bi obnarodovala kojekakve motive, glave, oči, likove ili portrete. A onda su i neku crvenu liniju, koja je u tom plaćenom snošaju trebalo da bude otac, počeli da sintetizuju u neki njihov izmišljeni "duhovni" entitet. Mada nagovaran, za to beskičmeno kopile koje se smutljivo iskotilo - nije želio da plaća alimentaciju. Nijednu liniju nije postavio toliko posredno i pasivno da bi mu one poslužile da nešto pojasni, ocrta, opiše, ni najmanje neko lice, portret, pa ni figuru. Nije mogao da ponavlja motiv jer ga nije ni imao; što je bio udaljeniji od tog tobožnjeg motiva, to su mu ga ti sitni duhovi trostruko prišivali. Sve su te isposćene izvjedbe za njega bile kužne smjese iz plitke septičke riznice izbljuvotina mjesnih filistara sa takozvanom visokom stručnom spremom. Neki malo uzvišeniji duhovi su ga, doduše, ne prepoznavši ove umišljene motive, optuživali da škraba i da škrabopiše – kliču: skriboman! A ne znaju da postoji nepomirljiva razlika i čvrsta nepremostivost između skribomana i skribomanijaka, da postoji barem jedan Latah na ovom svijetu koji se voljno i s namjerom predaje svom povlašćenom stanju. Ali priznajmo, korisnije su nam i takve sablasti od praznoglavih analitičara koji obožavaju da zbrajaju linije ne bi li od njih načinili potpuno obesmišljene sklopove i predstave koje bi kasnije nazivali - uvijek nagađajući - govedim glavama, očima ili hijeroglifima. Kao da sama linija ne može da bude i nije dovoljna, kao da neko treba da se dokotrlja do nas i pučko heuristički proklamuje da ta linija ide drugim smjerom, ili da nije linija već nešto drugo, i negdje drugo. Da li bi ono pred čime se on svakog dana sunovraćuje i pomalja ti zdravorazumci nazvali stadom, krdom, cifrom ili računom? Da li se ikada dogodilo da se neman nečuveno stiša i ukurvi pred stadom? Može li čudovište da se igra pastira, da na kandže broji i da smrtonosnim ugrizima pribira krdo? Idite dođavola sa tim vašim ispraznim piskaranjem i nagađanjem, opismenjeni kravomusci! Vi ste iscijedili i svoje vime, i one nabrekle dojke vaših obeščašćenih surogat majki, i sve presahle izvore! A ko će do laik i pratipetlja da pokuša da nas ubijedi da analfabeta umije da rukopiše, pa čak i tim zastarelim ideografskim pismima, koja, valjda, kada se danas urežu i upišu, po njima imaju mnogo veći smisao nego što su vjekovima i milenijumima ranije imala?; i kako ukrućeni, spazmični prsti da ovladaju umjećem i vještinom crtanja ili pisanja, kako da ehopraksik nauči da crta, da dopusti da mu "linija postane poltronska"?

Ono što je ova neman puštala s lanca, dok se krila i grčila na obližnjim pašnjacima i poljima, i urlikom ispratila osmu, stotu, hiljadu petsto šezdeset treću liniju, na trista dvadeset i devetom papiru sedmoga juna osamdeset devete ili na jedanaestom papiru iz pete hrpe od petoga septembra devedeset i sedme godine, jesu neopisive sile svake linije koju je oslobodio. Učeni frenolozi bi

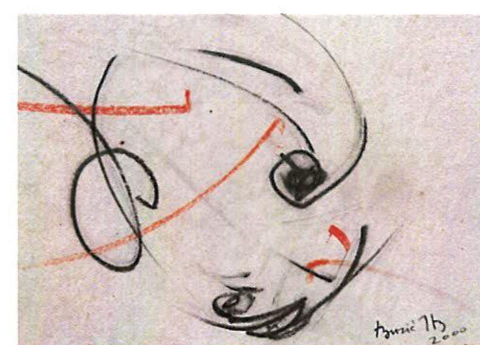

usputnim pregledom očnih duplji, gdje su se izmorene oče ušančile zbog svjetlosti, prepoznali da je prethodno bio u divljini i da se prilagodio, razularen, mahnit, stručno i znalački klimajući glavom na dijagnozu koju bi postavili svi oni koji sebe smatraju prolaznicima, i samo prolaznicima, budući da su od iste rase anancefalika. Drugi bi se poslužili oblutcima - obični svijet to uvijek radi kada se nađe pred životinjom. Prevrtljivi zoofob! A on bi radije povraćao uzburkanu kisjelinu iz želuca, pribojavajući se da s njom ne izbaci i zauvijek izgubi svoj ulkus, jer što bi mu u predstojećim danima pribiralo misli? Jer, možda ste čuli, "ima onih koji previše jedu i drugih koji kao on", ja i možda neko treći, "ne mogu da jedu a da ne *bljuju*". Kompromisi i partijaštvo ne dolaze u obzir. A to propratno oboljenje, govorio je, toliko ga podsjeća na umor koji mu priređuje svaka povučena linija, da nije htio da tu jedinu sigurnu svojinu, to neprocjenjivo i nemjerljivo imanje, izgubi u rijetkim trenucima kada nije mogao da crta, u onim trenucima kada bi grč morao da popusti i kada bi, napokon, ovaj opsjednuti i zvjerski crtač uspio da izbavi šaku, da je osposobi i vrati u stanje njenog uobičajenog kretanja i funkcije. A prilikom samog obreda crtanja, njegova ruka-čeljust grčevito bi zagrizla olovku koja više nikad ne bi uspjela, zarad studioznosti i idiotskog opisa, da nalegne na *kažiprst* i palac kako bi pripovijestima kulturnog bića obezbijedila osnovna obličja; sve su se žile, daleko od svega povijesnog i naslijeđenog, napinjale u reumatski klinč dlana i prstiju, dok su njihovom zategom naizmjenično pulsirale i proticale nepodnošljive želudačne kisjeline i vrletne unutrašnje sile. A ozlijeđenih i krvavih dlanova najzad bi, jedini Latah među mojim prijateljima, okuražen pomenuo ozdravljenje - taj vječito nepopravljivi i zadrti homeopata!

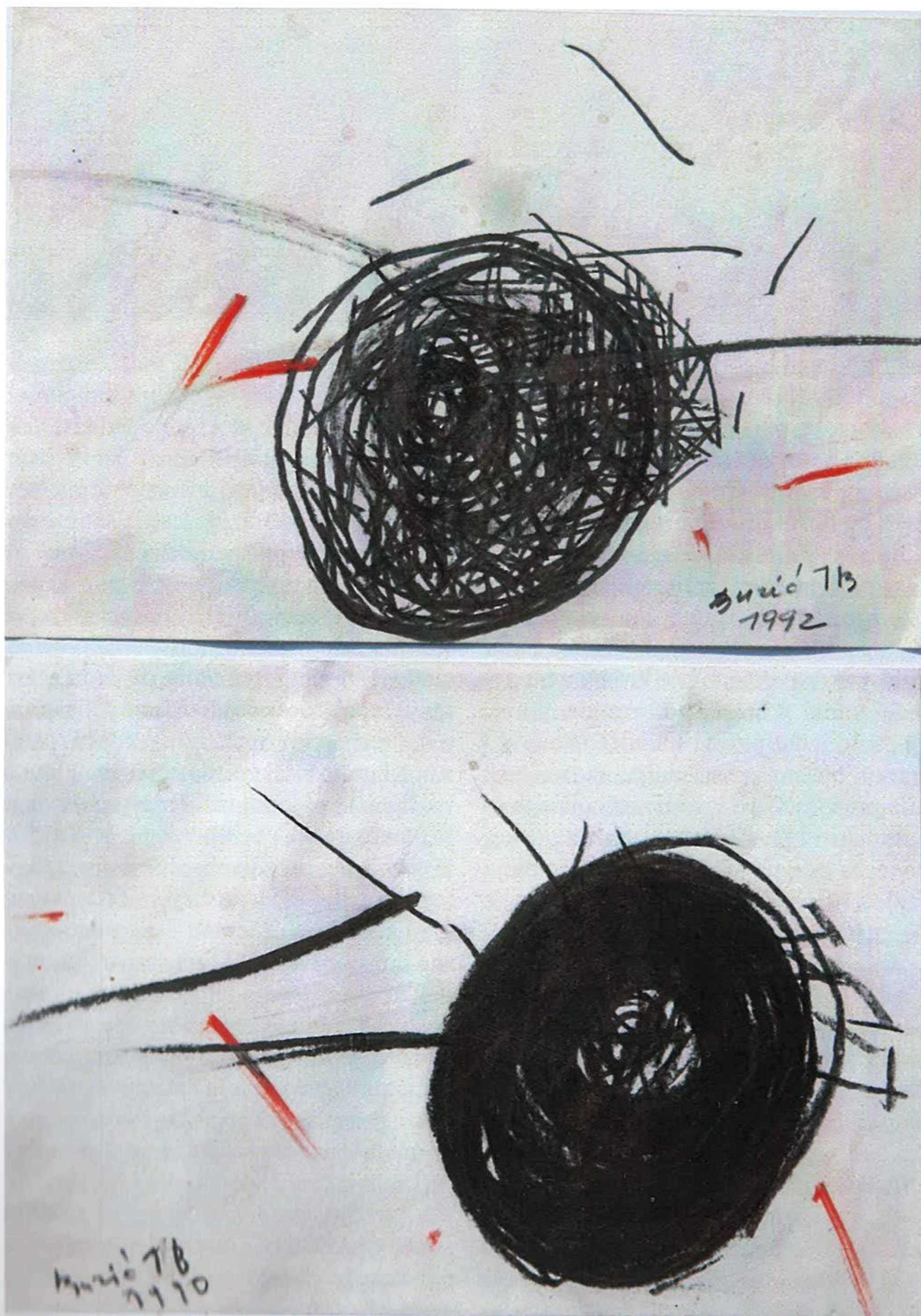
U jednom od naših prvih razgovora rekao mi je da nije imao vremena da razmišlja jer bi mu zbog tog mogućeg ustupka ponestalo prijeko potrebnog vremena za crtanje i da bi se, u tom slučaju, desilo nedopustivo zastranjivanje od one nužne i neizbježne, tijelom zavještane manije crteža i linije. Malo je onih koji su svojim životom toliko poništili kalendarsko vrijeme i usputnu i ravnomjernu minutažu. Ovdje je sami život objavljen kao jedno munjevito događanje linije - to nije ono što traje ili ne traje, nego ono što ispušta silu; recimo, tip amplitudnog vremena, jedno emfatičko vrijeme ili,

još bolje, neizgubljeno vrijeme. Koliko je samo liniji potrebno da se razobliči i oslobodi, da postane naprasitom, da nije servilna i docilna, da postane jalova od govora i opisa. Ovdje je možda na snazi neka preopšta ili primitivna fizika linije: kada osjetom može da se izračuna njena sila, njen pritisak, zaokret, pritisak prilikom zaokreta, sila pritiska zaokreta ili suzdržana i napregnuta sila kada je linija kratka. A ove moćne sile kroz kružne taloge grafita postaju neoformljiva potvrda samo jedne jedine linije! To su živi i smrtno opasni vrtlozi linije; sa njima se nije preporučljivo igrati; nemoguće ih je nasamariti i preći! Zatim, možda postoji izvjesna naivna biologija ili fiziologija linije; neizlječiva paraliza čitave ruke ili prstiju, hemiparezija, katapleksija, sve skupa, što daje liniji osoben karakter, što joj zapravo ne dâ da bude jedna ukusna linija iz akademskog priručnika. A jedino linija čini crtež, linija koja ne želi da bude obris oka, glave, grafema, krajolik, portret, osjenčena inscenacija, dakle, linija koja se raspojasala. Zdrava umjetnost je samo ona koja je prihvatila da je nezdrava, neizlječiva, bez seruma. A crtati se može jedino, kako je bilo rečeno, ako se ne razmišlja, što znači nezdravo, jer ruka ne uspjeva i ne svojata pravo da se premišlja, ali može da misli preko crteža, što je mišljenje linije sile, i surovo silne linije, koja je jedini crtež na crtežu. Postoji mišljenje ruke koje ne rješava duhovne već duševne probleme. Tako se liječi i obrazuje Latah, samo radi malo odmora i još manje znanja.

Koliko je samo godina - ako su godine život - moj prijatelj posvetio rješavanju jednog jedinog problema, čije je rješenje - i ako crtež može da bude neko razrješenje - dovodio u pitanje isključivo u onim rijetkim trenucima predaha, pauzama i grčevima; tek tada bi nastupili oni naslijeđeni procesi mišljenja, propitivanja, komparacije i razvodnjavanja. Koliko je samo neuporediva početna i nezaustavljiva sila sa ovim nejasnim i uvijek okolišnim zaključcima i nagađanjima, rijetko pogocima. Mom prijatelju, po nikakvom želucu i po nezdravoj umjetnosti, bile su dobro poznate one početne sile i osjećao ih je na koži, u stisnutoj guši, tom astmatičnom nasrtaju nezajažljivo opasne umjetnosti koji je nerijetko pominjao, pa i u tom krvavo nadraženom želucu i iskapljenom tijelu gdje su uvijek, po nekoj predatorskoj navici, ostavljale tragove i upise koji su, bez sumnje, opustošena poljana poslije bitke. Postoji gruba fizička patina nastala od umjet-

nost-kisjeline. Silnost crteža je izvjesno svjedočanstvo da se na te sile nije drukčije moglo odgovoriti sem istom mjerom, bjesomučnim udarcima, potvrdom linije sile, potvrdom one sile koja koči ruku, koja joj obesmišljava urođenu rudarsku funkcionalnost, uobičajene pokrete i svaku sviknutost. To je artritis linije, groznica i zapaljenje; haos-crtež koji i neznalice i znalci - a ovdje je to, plašim se, isto - nazivaju škrabanjem zato što su navikli da čitaju i odgonetavaju po ustaljenim pravilima jedne zdravorazumske forenzike. Nema ništa da se odgonetava u neredu linija poglavice Lataha! Njemu oni bezimeni unutrašnji bogovi, bezbroj njih, svi zlokobni i opaki ali ne nužno zli, naređuju da svakog dana čini isto, i nijedna krivica ne smije da se pripiše jednom Latahu, posebno ne poglavici. Odstupanje i otklon od svega onog što bi rado ustupilo naoštrena sječiva operacijama razuma povlašćeno je polje umjetnosti, njeno pretpotopno zvečanje, i ono stalno izmiče upornom pokušaju razbora da od nagomilane nutrine načini jezik i simbol, jezik nečega drugog, ili o nečemu drugom, i nemoćni simbol u tom drugom jeziku. Tuda se, tim strmim liticama, a da mu to još nije došlo (do) glave, kreće moj prijatelj, bolesnik, odstupnik i ludak. To nam govori i o nemoći njegovog, mojeg, čijeg god uma, ali i o jačini i opakosti onih unutrašnjih sila koje mu nikada neće dozvoliti da ih, koliki god da je trud posrijedi, premosti preko za njih nimalo bezbjednog prelaza koji su vjekovima marljivo zidale zadebljane naslage rezonovanja. Svi njegovi crteži su najčestitiji svjedok toga, i u njihovom se prisustvu, kao i onda kada su nastajali, ponovo sunovraćuje; oni ga iznova, i to uvijek, često istom jačinom, u naletu, izbacaju iz krugova antropološke, humanističke i humane jezičke hermeneutike da bi ga obestrvili i ambisali u animalni, čak prokariotski, ali energijom osjemenjeni autizam. I još jednom, svaki put nanovo pređen put, i nabujali imunitet od čudne homeopatije umjetnošću! Zdravlje jednog Lataha...

Duboko sam uvjeren da jedinstveni arhiv mog prijatelja izrično govori o nužnom *analfabetizmu* crteža, o potpunom odsustvu rukopisanja, tetoviranja, zapisivanja i bilježenja - o jednoj istaknutoj gluposti i nepismenosti linije! Postoji arhiv koji arhivira inače *nedokučive stvarnosti* s one strane pisma, slovesnosti, grafije i zapisnika. Mnogi će opomenuti, pozivajući se na istoriju umjetnosti, na *istorijsku umjetnost*, da ne postoji crtež koji nije neka vrsta pribilježavanja, zapisivanja, ili pak veselo uprizorena igra silueta, kontura, obrisa i oblika. *Crtanje linija*, crtanje linijama, nije iscrtavanje i ocrtavanje - to nije nijedno od mnogih nastojanja ili pokušaja bilježenja onoga viđenog ili čutog, grafikon čuvenja, i nije neka razvijena vrsta pisma ili opštenja njegovim posredstvom. Ali kakva je to crta, linija, i o kakvom je crtanju, afirmaciji linijskog riječ, ako se s njom ništa ne bilježi i ako ne omogućava i ne dopušta naknadnu grafološku ekspertizu? Moraćemo da povjerujemo u to da je sama linija arhiv, što je prosta ali zbijena akumulacija unutrašnih sila. I više je nego izvjesno da ne postoji čistiji arhiv, arhiv radi arhiva, i da je ovdje, po prvi put, iznenadno i plahovito, omogućen i upriličen opasni susret sa arhivom čija se arhivska građa obrađuje čitavim i zasebnim organizmima, prije svega organizmi-

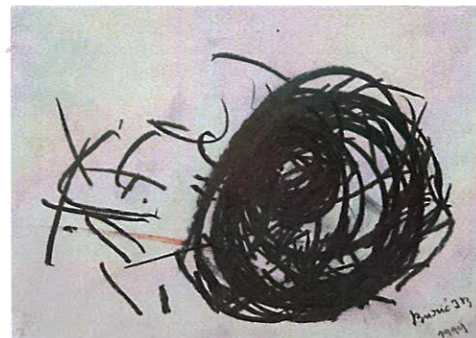
ma oka, ruke i želuca. Takođe vjerujem da se svaki Latah, pa i moj prijatelj koji je poglavica, užasava opšte gramatike! Nijedna njegova linija ne označava i nije znak ili simbol neke sile; ona je, naprotiv, neposredna *realizacija* sile, a u tom procesu ostvarenja linije nikad nisu zavještane, ne uvriježuju se, i bezgranično su otvorene i podatne u svojoj nečitljivoj sili, koja i sama uvijek otvara neko polje oko sebe, oko neke druge linije ili njih više. Crta nikad nije trag, putanja i kontura koje ostavlja opamećena ruka kao neko pisano svjedočanstvo, kao bilo kakvo svjedočanstvo ili zakonik. Jer ovaj arhiv nije biblioteka ili *bureau*, i nije na našim jezicima! Zato je i *neprevodljiv*. Na snazi je ovdje, naprotiv, ona suverena sila, živa sila sama sebi dovoljna i koja, i kada treba da sarađuje, to izrazito odbija i mrzi. Postoji, takođe, gomila dokaza da opšteprihvaćena pravila kompozicije ne postoje ili da nailaze na strogu zabranu u crtačkom zanosu Lataha. Nijedna linija, nezavisno od količine snage i napregnutosti, neće da popusti činu uprizorenja, neće da dopusti da bude stišana poretkom i ulančanošću prosječnog komponovanja. Objava bića linije, njena veličanstvena realnost sa svime što nosi, naslućuje, što otima, prisiljava, koči, giba, trza, što pomiče - objava bića linije u njenom jedinom mogućem životu... eto!, za one rječite - da napokon upamte! - o tome je, i samo o tome, ovdje *riječ*!

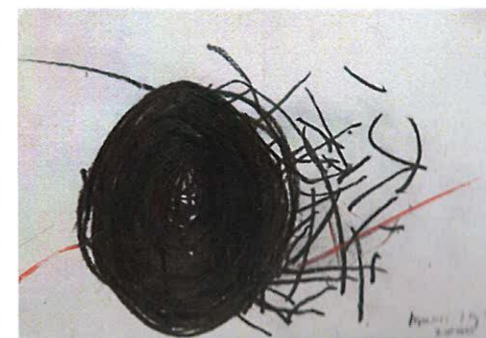
Dogodilo se da mi je šestnaestog maja dvije hiljade i dvanaeste, ovaj veliki prijatelj umjetnosti, pokazao, upola zdravim a upola gangrenoznim prstom, prostor koji u jednom njegovom crtežu otvara sila okretne jasne linije na uobičajenim dimenzijama papira na kojem je crtao. To je bila potvrda da sam, onoliko koliko to može onaj koji ne živi sa ovim crtežima, ipak *boravio* u njegovom arhivu. Prvoga jula iste godine mi je pokazao hrpu papira koje je jednog dana u septembru prije oko petnaest godina arhivirao; svi oni su čvrsti dokazi nepostojanja izabranog motiva, uzora ili apstrahovanja. To je takođe bila potvrda da sam bio u pravu za sve ono za što sam sumnjičio mog prijatelja - za liniju, za crtež, za Crtež, za *nečasno crteža*, nečasno u odnosu na prevrtljivo *časno istorijskih tabli*, za želudačnost i organsko crteža, za fiziku i biologiju crteža, za *nelijepo linije*, za otklon, opasnost, kisjelinu, dinamit, munjevitost, arhiv, za poltronstvo prikazivanja čega se klonio, čišćenje crijeva po čankolizima- neumjetnicima, podrepašima, za to što je Latah...

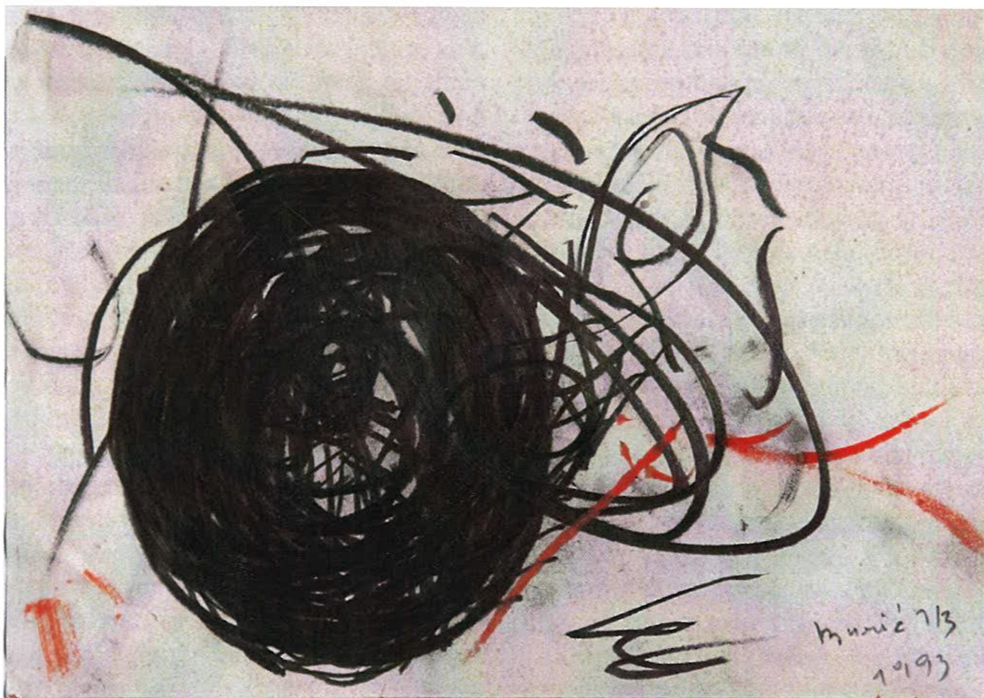
Još jednom sam se nakon toga, treći put, uspio približiti ovom arhivu. U njemu se odavno, mnogo prije njegovog postanka, nastanila sveprisutna Opasnost koja uporno struji i prijeti pustošenjem a nema ni najmanju namjeru da se odseli. Tamo je beskonačno linija, odomaćenih, neumornih, i svaka od njih je dinamit, pucanj koji dolazi iz ljudske utrobe nadražene zapjenušanom kisjelinom ulkus-fjorda, neuhvatljivih moždanih uviranja što mozak koriste samo kao sušno korito, obogaljenih ruku-ekzekutora, podanika svojeglavog Organskog Života. Sve te linije vode porijeklo prije geneze, velikog potopa i inicijalnog grijeha, kada stvaranje nije podrazumijevalo jasna obličja i kada su postojale samo živo vibratne sile koje se nisu mogle izmjeriti i ukrotiti. Poslije toliko godina, njih je ponovo, s one strane svake Istorije, otkrio i oslobodio jedan bolesnik, navještajući strašni Povratak. Moj prijatelj Latah, navještalac, tuđin, danas imun na svoju neizlječivu bolest, iz gostoprimstva i uljudnosti je počeo da izdvaja poneki crtež da bi slabašnim posjetiocima obezbijedio donekle mirniji i manje strašan boravak u njegovoj barutani. On nekoliko decenija u njoj sam bitiše i nije mu jasno kako nečije slabine i kičma ne mogu da izdrže silu crtežâ, prasak dinamit-linije i njegov nepregledni arhiv. Mnogi još ne shvataju što je to, njima *nečitljivo*, ispisano u tom arhivu. Sve dok tamo ništa ne piše i neće. Latasi nemaju rukopis zato što crtaju, zato što im je, jer su nepismeni, jedino preostalo da crtaju. Arhivska građa mog prijatelja, poglavice jedne skoro istrijebljene rase, je akumulacija sila čiji se izvor ne zna ali koje možemo da pratimo do sijevajućih moždanih oluja, još uvijek neprorezanog želuca, i za koje mislimo da ih je na ono malo papira, na hvatište, prenijela jedna ruka čije se sve bolesti i deformacije ne mogu pobrojati na prstima zdrave ruke koja, za razliku od zgrčene i stisnute, ne bira sa kim se rukuje. Zato susret i pristup ovom arhivu - za onog ko mu se približava smjerno, i ko je spreman da mu se vrati - nimalo nije bezazlen, jer prolaz kroz ručno napravljena vrata, zakucana sa više iskrenosti od svih konceptualnih, informacijskih, deviznih, turističkih, fašističkih, kontekstualnih umjetničkih djela današnjice, objelodanjuje Umjetnost, jednu jedinu Umjetnost, koja se na nekoliko kvadratnih metara, u odaji mog prijatelja i predvodnika velikih povratnika Latahâ, zbrala u nesnosnu, neočekivanu i golu Silu.

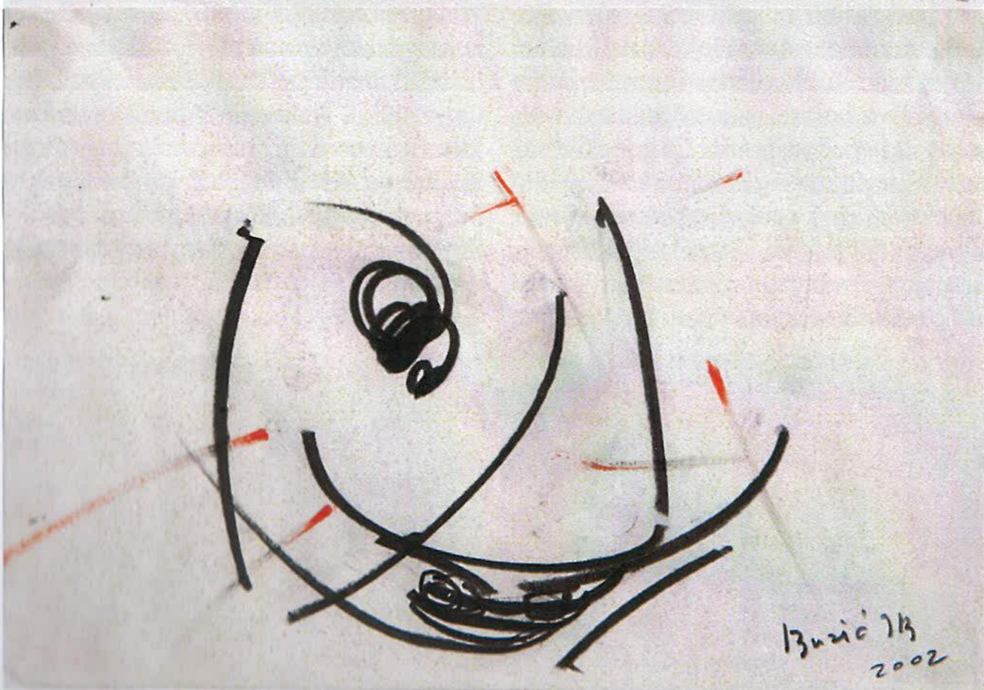

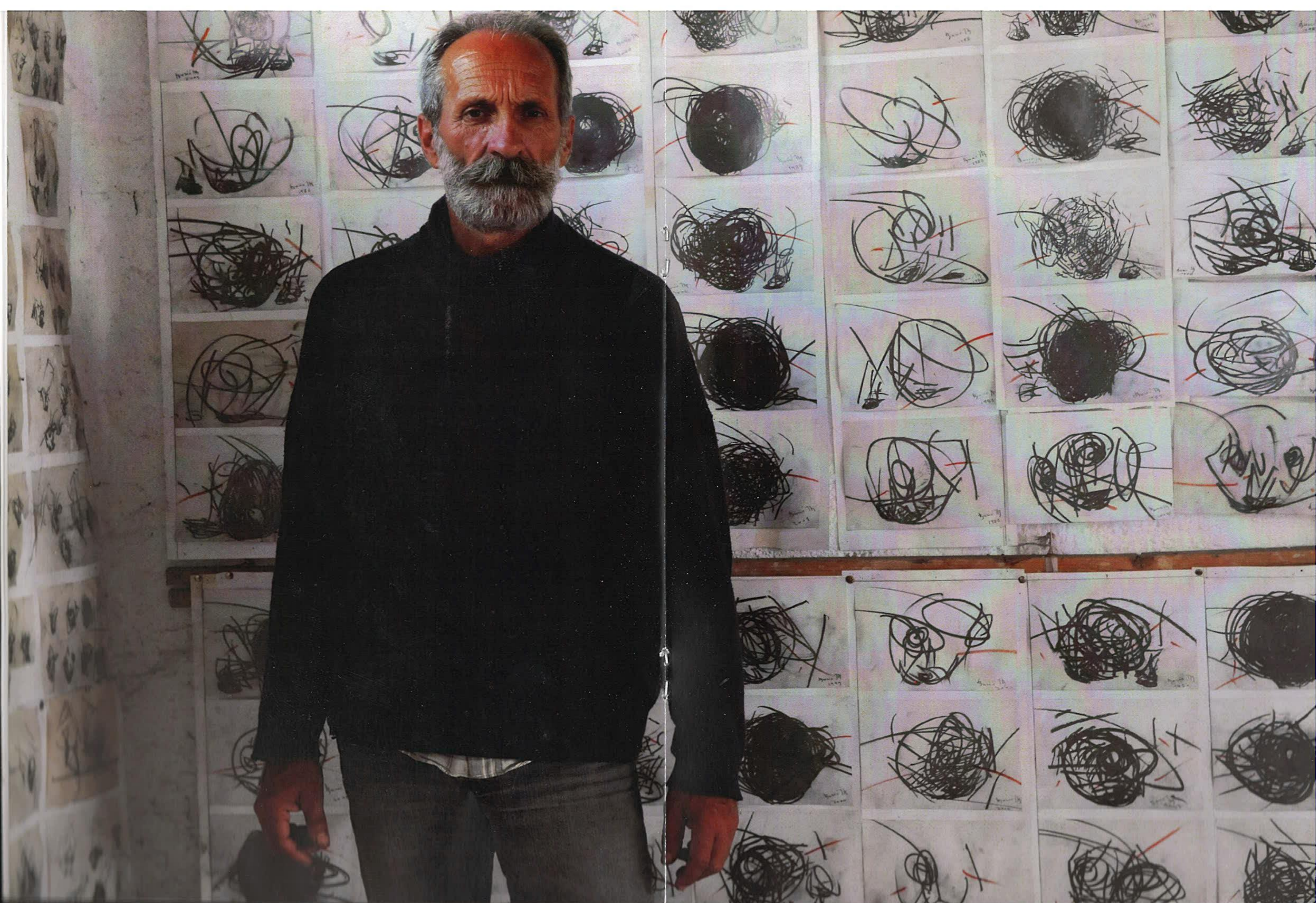
Ovu kratku posvetu sam počeo da pišem poslije moje prve posjete naselju radnika Rudnika boksita, Nikšić, a završio je poslije treće. Riječ *prijatelj* koja stoji u naslovu se nametnula sama - kako se drukčije obratiti nekome ko umjetnost oslovljava Čudom - Čudom koje se, ipak, otkriva iskustvu - i ko tim iskazom dokazuje da je bezrezervni prijatelj umjetnosti?

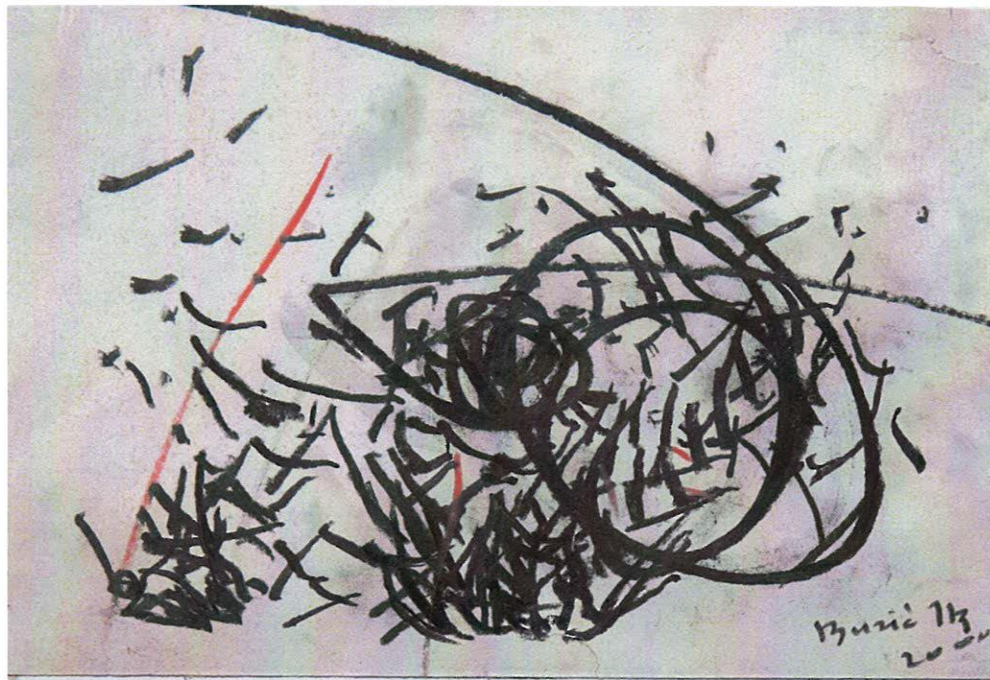
Postoje kapitalne umjetnosti. U njima se uvijek događaju, u najrazličitijim stupnjevima, izvanredna iščašenja, remećenja i otkloni. Teško da se u dosadašnjoj istoriji *crteža*, svojevrsnoj istoriji *linije*, desilo nešto ovako smjelo i NEČASNO - jedna veličanstvena objava *bića linije*! Ta objava je neuporediva i jedinstvena. Prema njoj nije samo nepošteno, nego je i krajnje uvredljivo, pribjegavanje bilo kakvom poređenju, bilo kakvom ravnanju, suočili se s njim čak i u razgovoru sa samim umjetnikom. Jedna ovakva nepokornost i toliko tražena svojeglavost linije ne bi smjela da bude poređena sa blagim istupima u inače istančanim studijama izvjesnih prethodnika. Uporediti liniju sa oblikom nekog predstavljenog predmeta, poistovjetiti ih, krajnje je nepošteno prema liniji koja je možda, u ovim radovima, po prvi put stekla svoju potpunu slobodu. Istorija umjetnosti se sjeća nekih linija, slučajno ili s namjerom upalih *u proces oslobođenja,* ali moralo je da se sluči *apsolutno oslobođenje* kako bi se linija napokon otrgla od oblika i razobličila. To se ovdje dogodilo, bez premca.

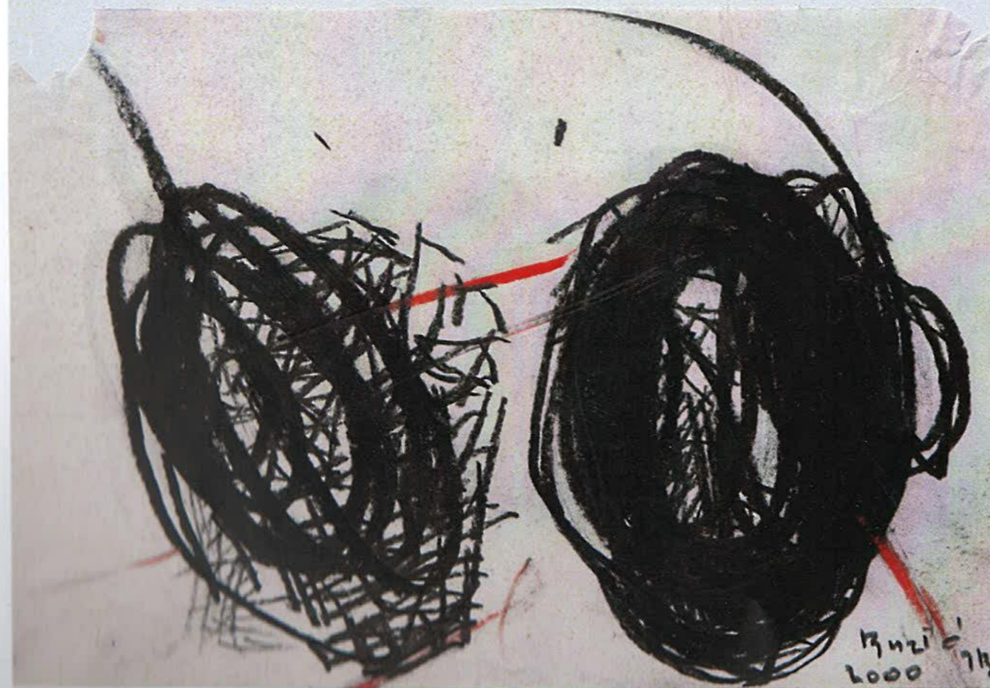
Voljni upad u stanje *Latah*, koji izmiče mimici koju ovom stanju pripisuje psihologija, nije rezignacija ili ustuknuće, već otklon od zdravoga mesa i čiste pameti. Zato je Latasima odbojno Društvo i zato se služe naglašenim, neumoljivim humorom. Postoji anatomski i analitički bonton kojega se gnuša ruka jednog Lataha, a repeticija pokreta nije podražavanje već nemilosrdno ismijavanje umješne ruke, pokretnog zgloba, lakta, ramena i ključne kosti. Kao ekstremitet, ruka je produžetak nezaustavljivih moždanih ili želudačnih kovitlaca koji ne žele da se saberu u predstavu, prikaz ili informaciju, i koji, iz sirove i primarne odlučnosti, rađaju samo čiste crteže. Pokreti onog koga sve ove bolesti istovremeno ispijaju i pune, jer je opsesivni homeopata, ni u kom slučaju nisu pokreti ruke koju slijepo uzdiže humanistička baština, već neumorni voljno nevoljni pokreti, ukočenost usljed hronične kostobolje, panika užarenog mesa, vrenje nagrizajuće kisjeline, koji rađaju *jedini* Crtež na kojem su linije odjeliti i samozapaljujući dinamiti.

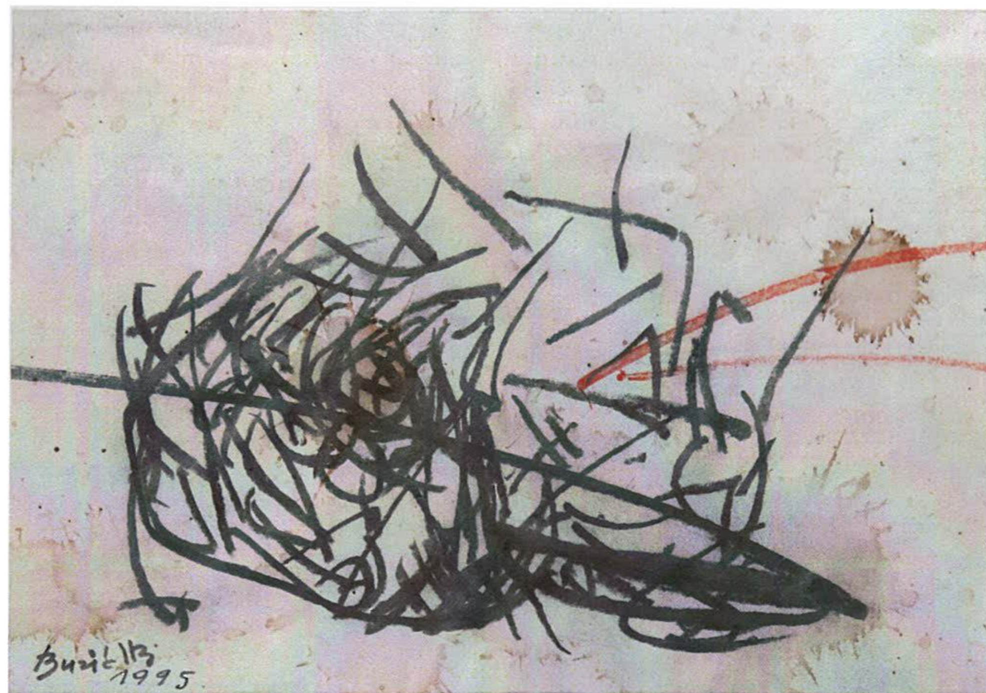
Jedno takvo ili njemu slično stanje moralo bi da postoji kako bi se, s one strane oblikotvornog dezeniranja, ovažila linija!

- posvetio M. Novaković

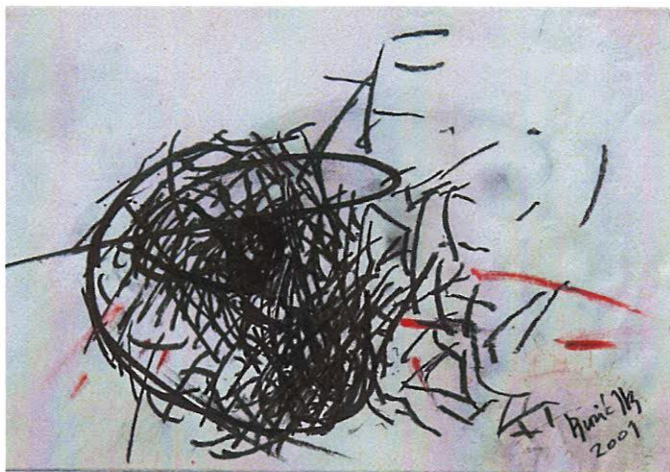

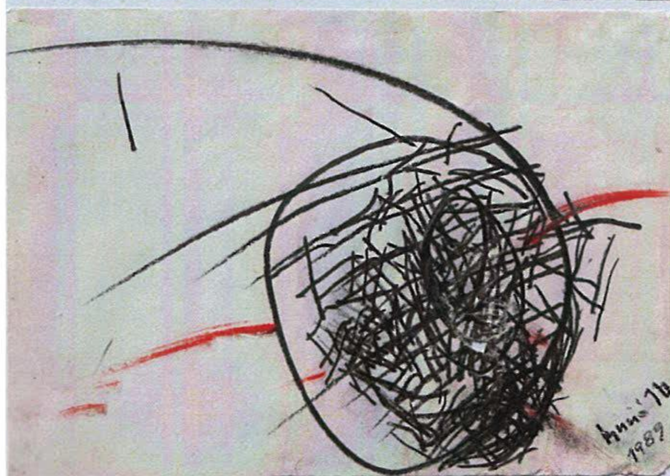

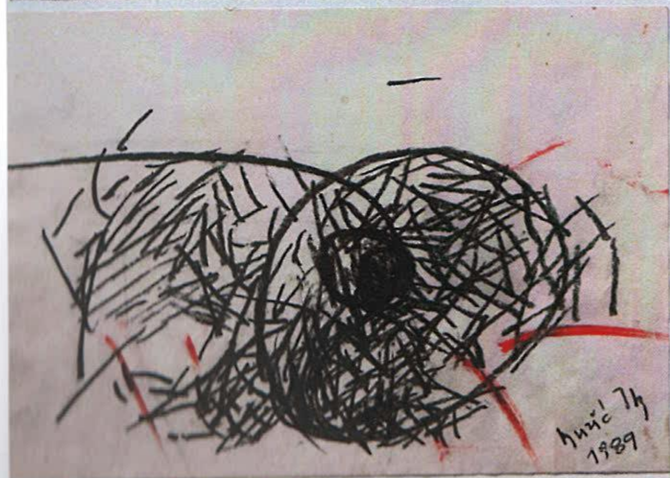

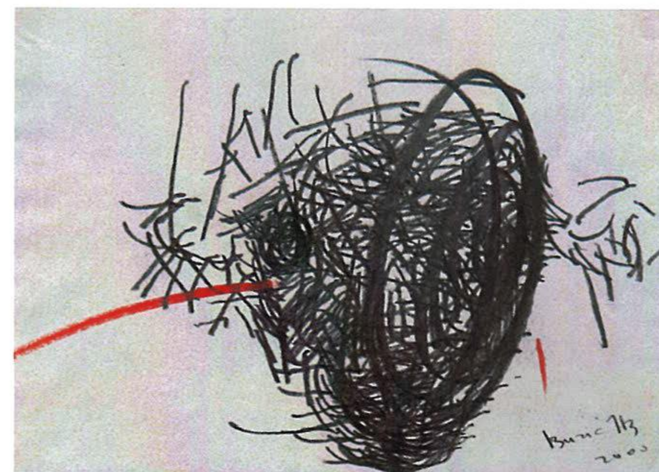

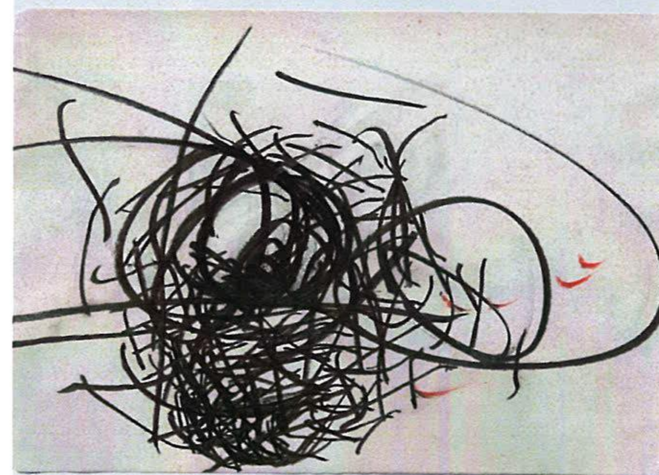

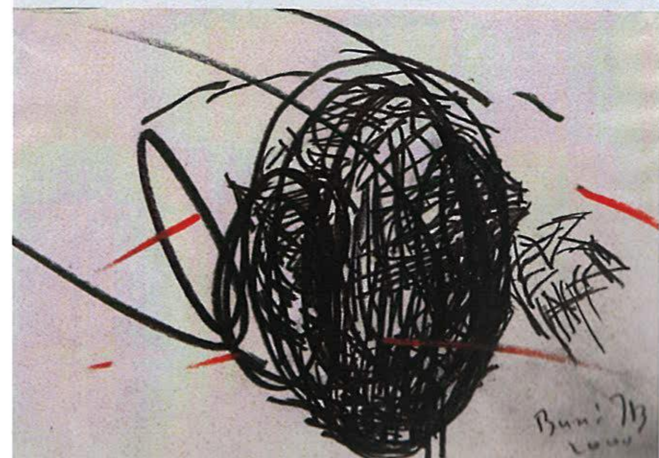

2001

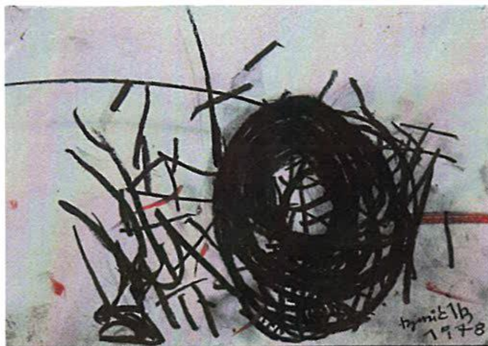
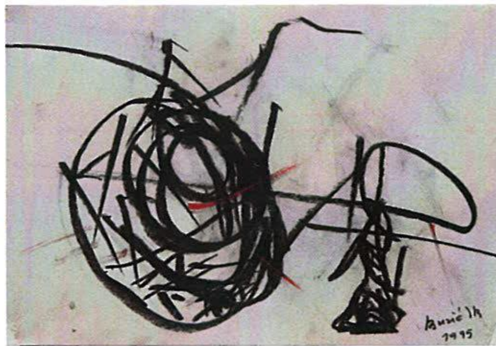
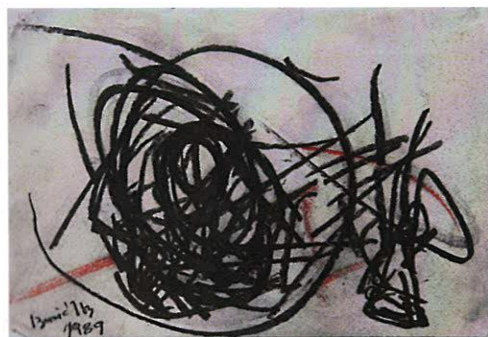

1989

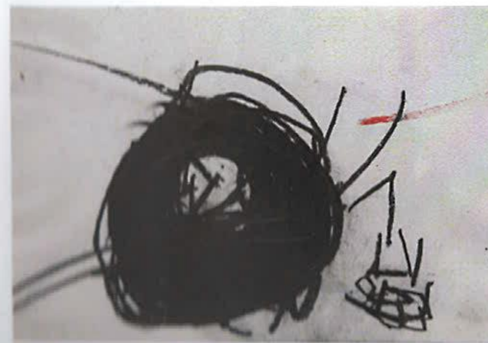

1989

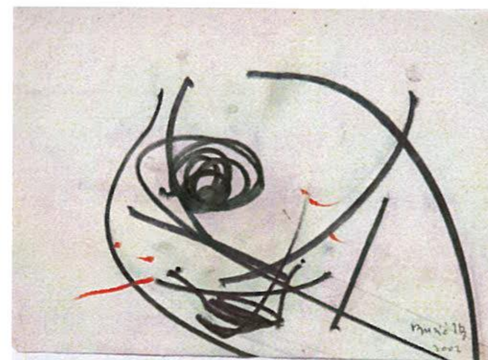
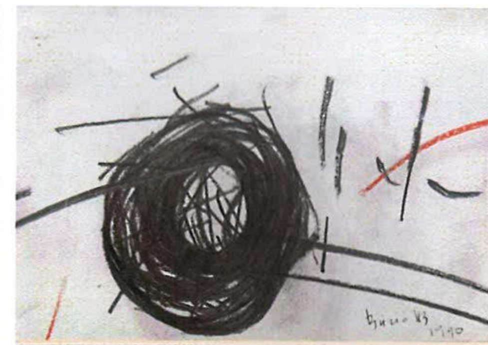

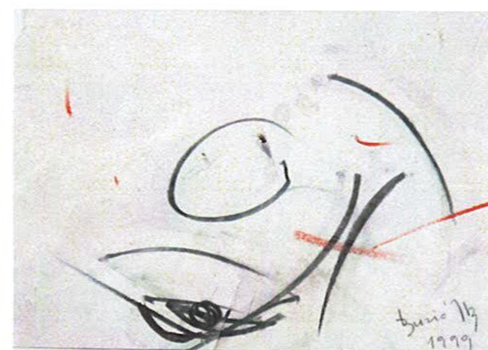
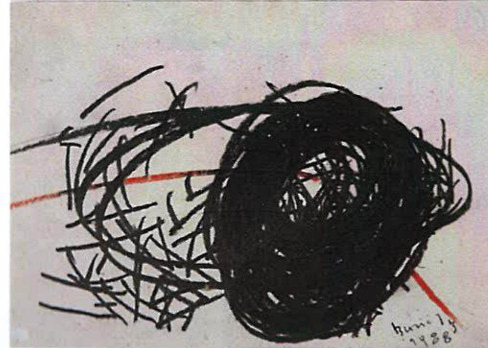
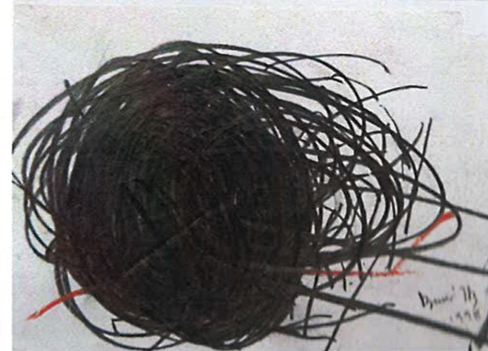

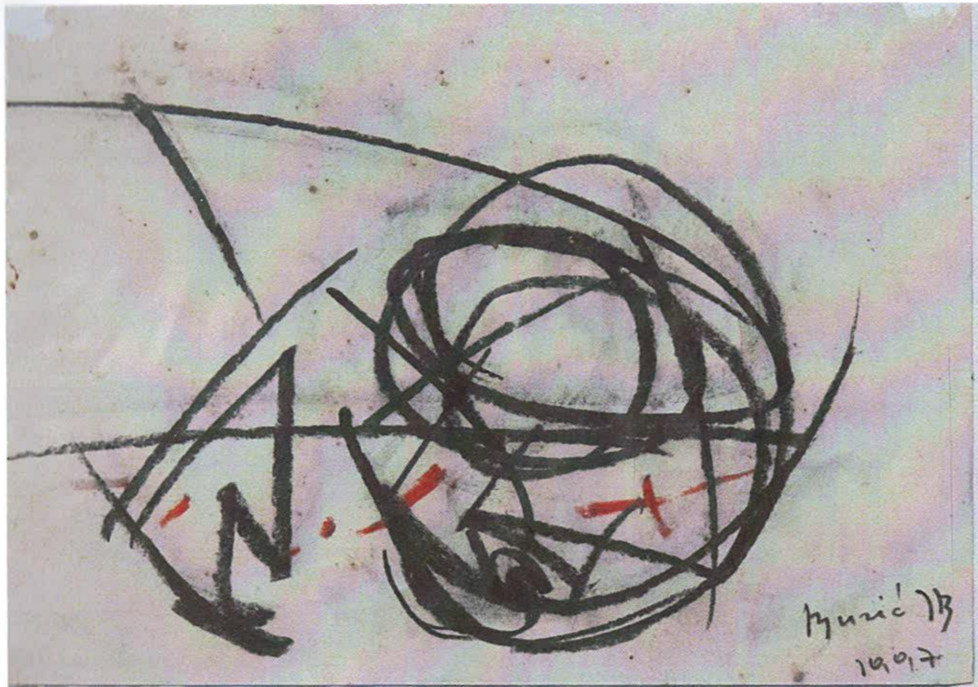

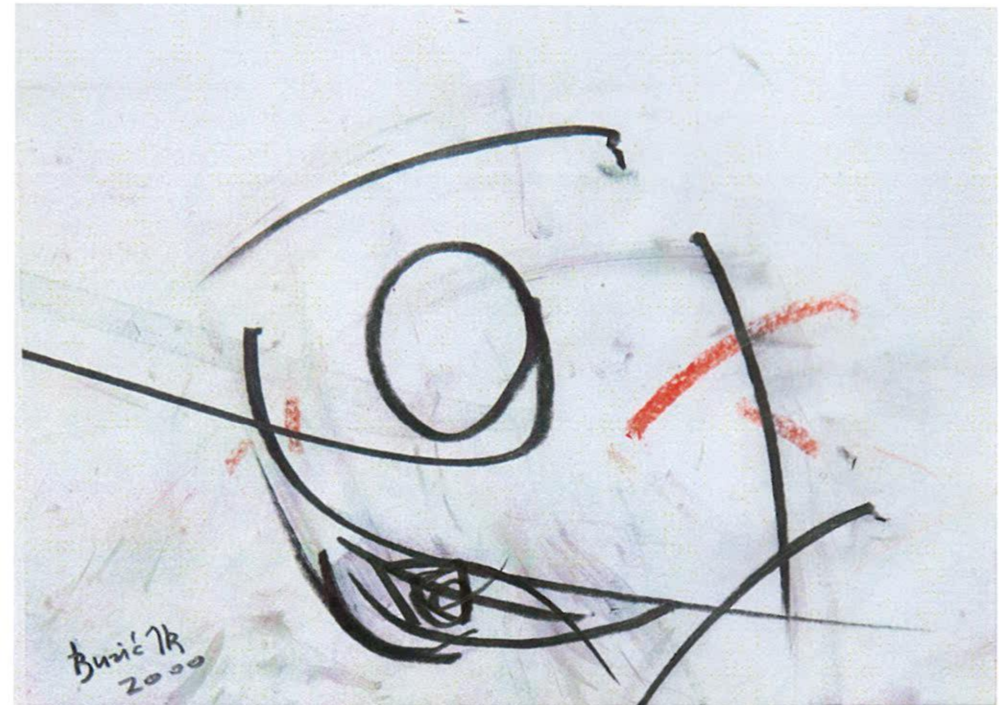

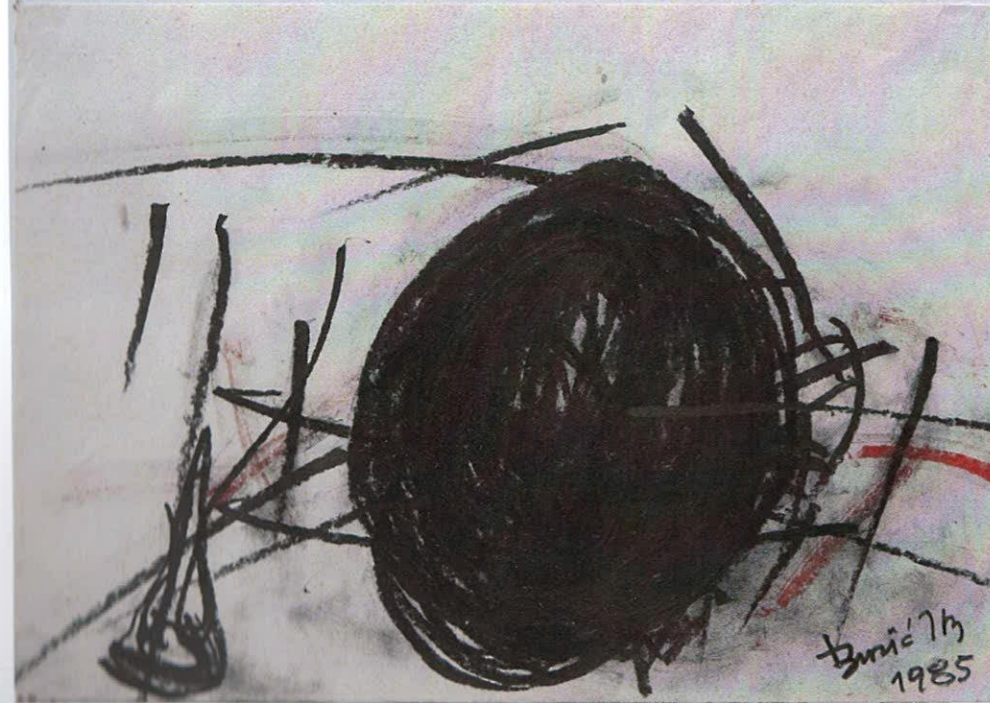

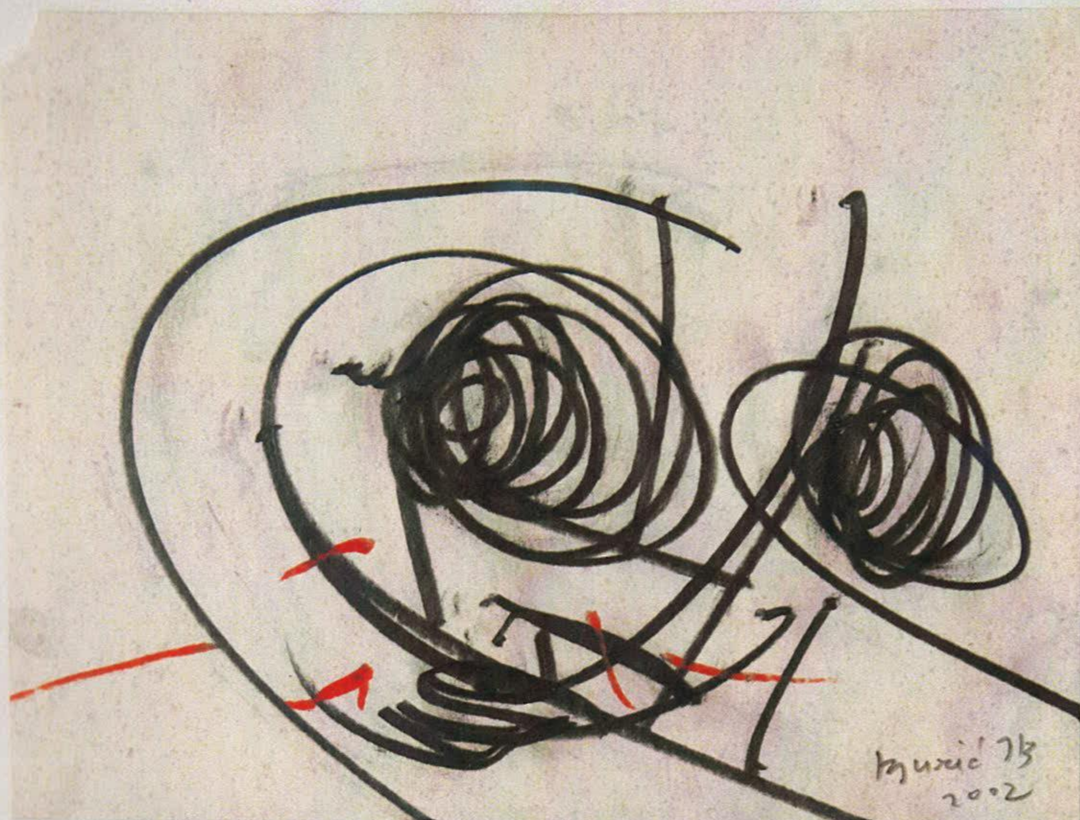

2000

1985

Ilija Branko Burić

Biografija

Rođen u Nikšiću, 1951. godine. Završio je Višu pedagošku školu, odsjek za likovno, u Nikšiću. Diplomirao i magistrirao na Fakultetu likovnih umetnosti u Beogradu.Kao stipendista Fonda "Moša Pijade" boravio u Parizu, 1983.god.Član je ULUCG-a od 1982. godine. Vanredni je profesor na Fakultetu likovnih umjetnosti Cetinje - predmet Crtanje. Pripadao grupi "Generacija 9".

Nagrade

1977	Nagrada za crtež "Fakulteta likovnih umjetnosti, Beograd".
1980	Nagrada od strane studenata sa Fakulteta likovnih umjetnosti, Beograd, Jugoslavija.
1988	Nagrada za crtež *Milo Milunović,* na Tradicionalnoj izložbi ULUCG-a, Podgorica.
1989	Otkupna nagrada na *Cetinjskom salonu Jugoslovenske likovne umjetnosti.*
1998	Nagrada *Milunović, Stijović, Lubarda* na Tradicionalnoj izložbi ULUCG-a, Podgorica.
2001	Izložba godine u Paviljonu ULUCG.
2003	Nagrada *Milunović, Stijović, Lubarda* na Tradicionalnoj izložbi ULUCG-a, Podgorica.

Selektirane samostalne izložbe

1987	Beograd, Galerija Grafički kolektiv.
1988	Beograd, Galerija FLU (magistarska izložba).
1988	Podgorica, Moderna galerija.
1988	Nikšić, Galerija "Forum".
1995	Podgorica, Galerija Centrar savremene umjetnosti, Dvorac na Kruševcu.
2001	Podgorica, Paviljon ULUCG.

Selektirane kolektivne izložbe

1987	Beograd, Zlatno pero Beograda.
1979	Beograd, Galerija FLU "Generacija 9".
1984	Beč-Štutgart-Majnhajm "Generacija 9".
1988	Cetinje, Salon jugoslovenske likovne umjetnosti "13 novembar"
2000	Hercegnovski zimski salon, Herceg Novi.
2003	Cetinje, Izložba profesora, Plavi dvorac.
2005	Podgorica, ULUCG izložba profesora i asistenata.
2005	Podgorica, Dvorac na Kruševcu, "Vrhovi savremene crnogorske umjetnosti".
2006	Podgorica, Moderna galerija "Generacija 9".
2006	Pariz-Sarajevo, izložba laureata nagrade "Milunović Stijović Lubarda", "Biljezi".
2007	Izložba učesnika slikarske kolonije u Bijelom Polju.

Adresa:

IV Crnogorske S-5
81 400 Nikšić, Crna Gora

Izdavač
JU Ratkovićeve večeri poezije
Za izdavača
Abaz Dizdarević, direktor
Urednik
Kemal Musić
Dizajn
Zdravko Delibašić Beli
Fotografija
Anka Gardašević
Tiraž
300
Štampa
DPC

Ratkovićeve Večeri poezije
Bijelo Polje

Ministarstvo kulture
Crne Gore